

Анотація. В статті досліджено сутність стратегічного управління розвитком залізничного транспорту, обґрунтовано систему його інструментів.

Ключевые слова: стратегічне управління, розвиток, підприємства залізничного транспорту.

Summary. Abstract. The article examined the essence of the strategic management of development of rail transport, reasonably system of its instruments.

Keywords: strategic management, development, railway transport enterprises.

*Рецензент д.е.н., професор УкрДАЗТ Кірдіна О.Г.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*

УДК 658.021.(13)

МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ЯК СКЛADOVA ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Божанова О.В., к.е.н., доцент (НМетАУ)

У статті розглянуто сутність поняття моніторинг фінансової стійкості підприємства. Виявлено проблеми, що виникають при оцінці фінансової стійкості підприємств.

Ключові слова: моніторинг, фінансова стійкість, фінансовий стан, моніторинг фінансової стійкості.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими дослідженнями. В умовах нестабільної економіки кожне промислове підприємство може зазнати фінансових труднощів. Тому, для кожного керівника промислового підприємства, пріоритетне значення має використання раціональної системи моніторингу фінансової стійкості на підприємствах.

Вивченню основних економічних процесів і категорій, на яких базується моніторинг фінансової стійкості, присвячено безліч наукових робіт західних і вітчизняних вчених. Однак говорити про наявність закінченої чітко вираженої системи його теоретичних, методологічних і методичних основ не представляється можливим. До теперішнього часу залишаються нерозкритими питання про місце моніторингу фінансової стійкості в системі економічного аналізу та фінансів, його функцій, завдань, принципів, критеріїв оцінки, якісних методик систематичного аналізу та його ролі в забезпеченні розвитку підприємств. Це негативно позначається на можливостях ефективного управління фінансовою стійкістю промислового підприємства.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки питання забезпечення фінансової стійкості промислових підприємств стоїть особливо гостро. Ринкові умови господарювання, з одного боку, змусили учасників економічного процесу самостійно займатися пошуком надійних партнерів і якісно оцінювати їх фінансову стійкість. З іншого боку, підприємства з великим інтересом стали ставитися до оцінки власних можливостей по забезпеченню фінансової стійкості - обґрунтованості розподілу чистого прибутку, здатності відповідати за своїми зобов'язаннями, ефективності використання майна,

окупності засобів, вкладених в активи та ін. Потреба в систематизації накопиченого досвіду і формуванні нових науковообґрунтованих підходів до аналізу, оцінки і контролю за фінансовою стійкістю підприємства визначила вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин загальної проблеми. В працях Я.П. Альвера, В.Г. Ярве [1], В.Р. Банка [2], Л.Т. Гіляровського [3] Д.А. Єндовіцко [4], О.В. Ефімової [5], М.В. Кисельова [6], В.В. Ковальова [7], Н.П. Любушин [8], А.Д. Шеремета [9], Р.С. Сайфулін [9] та інших увага приділена фінансовому аналізу, як системі способів дослідження господарських процесів, що формують фінансовий стан (стійкість або неспроможність) підприємства та фінансові результати його діяльності.

Сутнісно - змістовні характеристики економічної категорії «фінансовий моніторинг» досліджені в роботах Л. П. Сідельнікової [10], Г.Г. Ілясова [11] та інших.

Методологічні засади побудови системи фінансового моніторингу широко висвітлюються в наукових працях В. Г. Артеменка [12], І. О. Бланка [13], В.В. Ковальова [14], М.Н. Крейніної [15], Г. В. Савицької [16] та інших.

Однак до теперішнього часу систематизованого теоретичного вивчення моніторингу фінансової стійкості як фінансово-економічної категорії не проводилося, а методики його реалізації в практичній діяльності підприємств вимагають вагомих доробок. Це негативно позначається на ефективності забезпечення фінансової стійкості підприємств, що і послужило підставою для проведення дослідження.

Мета статті. З метою розвитку теоретичної бази моніторингу фінансової стійкості промислового підприємства необхідним є систематизація теоретичних підходів до визначення сутності поняття «моніторинг фінансової стійкості», що дозволить удосконалити сучасні методи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В сучасних умовах для кожного промислового підприємства зростає необхідність точної оцінки своєї фінансової стійкості, що є не тільки характеристикою оцінки фінансової діяльності, але й характеристикою стану підприємства в цілому. Отже, гостро постає питання якісного управління фінансовою стійкістю підприємства, підтримання її на певному рівні.

Теоретичні підходи щодо дефініції «моніторинг» розглядалися такими вченими, як Є. М. Коротков [17], Б.Г. Литвак [18], П.І. Кононенко [19] та ін. Безпосередньо моніторинг господарської діяльності досліджувався такими вченими як Д. Хан [20] та Н.Г. Данілочкіна [21], М.О. Кизим та В.А. Забродський [22]. Останні в своїй монографії «Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства» приділили увагу дослідженню моніторингу фінансової діяльності і розглядали його як елемент системи діагностики фінансового стану.

Олексюк О.С. розглядав моніторинг як окремий самостійний інструмент управління фінансами та фінансовим станом [23]. Плікус І.Й. [37] розробив принципи функціонування системи фінансового моніторингу, але вважав його інструментом стратегічного, а не оперативного управління, що в певній мірі суперечить самому визначенню поняття «моніторинг». Вчений в своїх дослідженнях як об'єкт моніторингу розглядав фінансову діяльність, а саме грошові потоки.

Слід зауважити, що вищезгадані науковці в дослідженнях залишили поза увагою методичне забезпечення процесу моніторингу, яке було наведено з точки зору його місця в управлінському циклі та у контексті організації управління. Отже, спираючись на вищесказане, методика моніторингу фінансового стану промислового підприємства слід вважати недостатньо розробленою.

В основі методології традиційно лежать проблеми з розумінням економічної категорії. Нажаль на сьогодні єдиного уявлення понятійного апарату економічної категорії, що досліджується, у вітчизняній фінансовій науці відсутнє. У фінансовому словнику-довіднику, за загальною редакцією М. Я. Дем'яненка, моніторинг у рамках окремої фірми визначається як чітко організована система спостереження за виконанням усіх завдань і доручень, передбачених бізнес-планом, що охоплює усі рівні — від робочих місць, дільниць, бригад до управління виробництвами і фірмою загалом. Він охоплює систему безперервного інформування

керівництва про стан усіх сторін її діяльності відповідно до затвердженого переліку окремих і загальних показників: стану портфеля замовлень і його відповідності завданням та вимогам фірми, ходу підготовки виробництва і запровадження технологічних й інших новинок, виконання виробничої програми, дотримання кошторисів затрат на виробництво, виконання інвестиційної програми, фінансового стану фірми, дебіторської і кредиторської заборгованості тощо [25]. У Великому економічному словнику [26] визначається, що моніторинг — це система постійної оцінки усіх сторін діяльності підприємства, його підрозділів, керівників, співробітників з точки зору своєчасного й якісного виконання завдань. Професор Бланк І. О. вважає, що система моніторингу є розробленим на підприємстві механізмом постійного спостереження за підконтрольними показниками фінансової діяльності, визначення розмірів відхилення фактичних результатів від передбачених та виявлення причин цих відхилень [13].

Ситник Г.В. під фінансовим моніторингом розуміє — механізм постійного спостереження за визначальними показниками формування, розподілу і використання фінансових ресурсів та методами управління ними, яке здійснюється на підприємстві в режимі реального часу і спрямоване на досягнення стратегічних фінансових цілей розвитку підприємства [27]. Коротков Є. М. вважає, що моніторинг — це «систематичне відстеження процесів або тенденцій, постійне спостереження з метою своєчасної оцінки виникаючих ситуацій [28] Литвак Б. Г. в своїх працях дотримується точки зору, що «моніторинг — спеціально організоване систематичне спостереження за станом яких-небудь об'єктів» [29].

Таким чином, під моніторингом слід розуміти систему безперервного спостереження за процесами розвитку підприємства, з метою своєчасного прийняття управлінського рішення.

Бланк І. О. [13] дотримується точки зору, що фінансовий моніторинг є спеціально організованим систематичним і безупинним спостереженням за фінансовою діяльністю і фінансовим станом об'єкта й оперативною їх оцінкою. Таким чином, фінансовий моніторинг можна умовно поділити на два блоки: моніторинг фінансової діяльності підприємства (як процесу) і моніторинг фінансового стану (як характеристики на певний момент часу). На сьогодні моніторинг фінансової діяльності підприємства є більш розробленою ланкою системи фінансового моніторингу. Насамперед мова йде про моніторинг грошових потоків, використання залучених коштів і т.п. Він проводиться більшістю підприємств. У зв'язку з тим, що дане спостереження є спостереженням за процесом, то воно не вимагає специфічного складного методичного забезпечення — достатньо бюджетування і подальшого контролю за виконанням бюджетів. Якщо ж розглядати моніторинг фінансового стану, то необхідно

зауважити, що дуже різняться погляди вчених на саму сутність такої економічної категорії як «оцінка фінансового стану підприємства». Так одна більшість вчених під «оцінкою фінансового стану підприємства» розуміють сукупність показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, інші вважають, що «оцінкою фінансового стану підприємства» має бути один інтегральний показник. Якщо фінансовий стан визначається інтегральним показником, то тут погляди вчених також різняться. Оскільки більшість науковців вважають, що він є кількісним значенням, але окремі вчені наполягають, що інтегральний показник фінансового стану має давати його якісну характеристику. Таким чином, спостерігається невизначеність відносно сутності об'єкта моніторингу. Але в той же час кожен із вищенаведених підходів по - своєму аргументований і правильний. Поряд з цією проблемою постає ще одна, оскільки існує велика кількість методів і методик оцінки фінансового стану. Перш ніж сформувати принципи функціонування моніторингу фінансової стійкості промислового підприємства вважаємо за необхідно розглянути сутність такої економічної категорії як «фінансова стійкість підприємства». Так, Бусел В.Т. у своєму Великому тлумачному словнику сучасної української мови дає вихідне тлумачення поняттю – «стійкість» і «фінанси». Сстійкість – здатність об'єкта, системи, виведеної зі стійкого стану, самостійно повертатися в цей стан [30]. Слово «фінанси» розкривається як грошові кошти, гроші, грошові справи [30]. Сутність поняття «фінансова стійкість» розкривається багатьма вітчизняними вченими. Коробов М.Я. [31] наполягає, що фінансова стійкість підприємства – це відповідність параметрів діяльності підприємства та розміщення його фінансових ресурсів критеріям позитивної характеристики фінансового стану. А Філімоненко О.С. [32] стверджує, що фінансову стійкість, як стан підприємства, при якому розмір його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство є платоспроможним. Цал-Цалко Ю.С. [33] вважає, що фінансова стійкість – це стан активів (пасивів) підприємства, яке гарантує йому постійну платоспроможність. На думку Ізмайлової К.В., фінансова стійкість «...характеризує ступень фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання. Цей ступінь незалежності можна оцінювати за різними критеріями: рівнем покриття матеріальних оборотних коштів (запасів) стабільними джерелами фінансування; платоспроможністю підприємства (його потенціальною спроможністю покрити термінові зобов'язання мобільними активами); часткою власних або стабільних джерел у сукупних джерелах фінансування» [34]. Бланк І.О. у словари-довіднику фінансового менеджера [35] трактує «фінансову стійкість підприємства» як поняття близьке до «фінансової рівноваги», визначаючи зміст цих категорій частиною власних джерел при

формуванні фінансових ресурсів підприємства. Пантелєєв В.П. і Халява С.П. "фінансову стійкість" розглядають, як своєрідне перевищення доходів над витратами [36]

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене можна зробити висновок, що фінансова стійкість промислового підприємства – це фінансовий стан, який характеризує ступень фінансової безпеки, що гарантує йому платоспроможність.

Отже, в нашому розумінні моніторинг фінансової стійкості підприємства – система безперервного спостереження за фінансовим станом підприємства, який характеризує ступінь фінансової безпеки, з метою своєчасного прийняття управлінського рішення для запобігання ризику неплатоспроможності.

Оскільки в економічній літературі пропонується велика кількість методів і методик оцінки фінансової стійкості підприємства важко визначитися яку з них обрати для системи моніторингу фінансової стійкості промислового підприємства. Так, як система моніторингу фінансової стійкості підприємства є невід'ємною частиною системи його фінансового моніторингу, то він має відповідати загальним принципам її функціонування, а саме:

- достатності інформації: в кожній окремій системі повинна використовуватися тільки відома інформація (нормативна, довідкова, прогнозна) з необхідною точністю для моделювання результатів діяльності підприємства;

- наступності: кожна наступна підсистема не повинна порушувати властивостей об'єкта і критеріїв, установлених системі вищого рівня;

- вірогідності й порівнянності інформації, що дає змогу забезпечити результати, наближені до реальних;

- імовірності помилок, що дозволяє відслідковувати помилки, що виникають у процесі оцінки або моделювання, а також у межах розробленої моделі оцінювати ризик можливої помилки та її наслідки, виробляти основні методи реагування на помилку;

- комплексності: взаємозумовленості і пропорційної взаємозгодженості розвитку системи як єдиного цілого, що забезпечує зв'язок усіх підсистем і елементів [37].

Виходячи з даних принципів, а також сутності моніторингу фінансової стійкості можна визначити основні вимоги до методу моніторингу фінансового стану: метод повинен охоплювати основні аспекти оцінки фінансової стійкості підприємства; кожен з аспектів має оцінюватися як окремо, так і у взаємозв'язку задля досягнення інтегрованого спостереження за фінансовим станом; метод має давати можливість виявити чинники, що впливають на погіршення; метод має виявляти ступінь реакції цільового показника фінансової стійкості на зміни факторів впливу; закладені у

метод факторні зв'язки між показниками мають бути такими, що об'єктивно існують у процесі функціонування підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Альвер Я.П. О методике комплексного (матричного) анализа в торговле / Я.П. Альвер, В.Г. Ярве // Бухгалтерский учёт. 1993. - №2. - С.37-40.

2. Банк В.Р. Методология финансового анализа деятельности хозяйствующих субъектов / В.Р. Банк, С.В. Банк // Аудитор. - 2004. - №7. - С. 29-37.

3. Гиляровская Л.Т. Комплексный подход к анализу и оценке финансового положения организации / Л.Т. Гиляровская, А.В. Соболев // Аудитор.- 2001. №4. - С.47-54.

4. Ендовицкий Д.А. Финансовые резервы организации: анализ и контроль: научное издание / Д.А. Ендовицкий, А.Н. Исаенко; под ред. проф. Д.А. Ендовицкого. М.: КНОРУС, 2007. - 304с.

5. Ефимова О.В. Анализ финансовой устойчивости предприятий / О.В. Ефимова // Бухгалтерский учёт. 1993. - №9. - С. 19-24.

6. Киселёв М.В. Анализ и прогнозирование финансово-хозяйственной деятельности / М.В. Киселёв М.: Изд-во «АиН», 2001. -88с.

7. Ковалёв В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. / В.В. Ковалёв- М.: Финансы и статистика, 2002.-560с.: ил.

8. Любушин Н.П. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие / Н.П. Любушин. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. - 448с.

9. Шерemet А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шерemet, Р.С. Сайфулин М.: ИНФРА-М, 1996.-176с.

10. Сидельникова Л. Анализ основа финансового менеджмента / Л. Сидельникова, Е. Гольм // Аудитор. - 1998. - №5. - С. 12.

11. Илясов Г.Г. Как улучшить финансовое состояние предприятия / Г.Г. Илясов // Финансы. - 2004.- №10.- С.70-73.

12. Артёменко В.Г. Финансовый анализ: учебное пособие.-2-е издание, переработанное и дополненное / В.Г. Артёменко, М.В. Беллендир. М.: Издательство «Дело и Сервис»; Новосибирск: Изд. дом «Сибирское соглашение», 1999. - 160с.

13. Бланк И.А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И.А. Бланк. К.: Ника-Центр, Эльга, 2003г. - 496с.

14. Ковалёв В.В. Финансовый учёт и анализ: концептуальные основы / В.В. Ковалёв. М.: Финансы и статистика, 2004. - 720с.

15. Крейнина М.Н. Финансовый менеджмент: (Учеб. пособие) / М.Н. Крейнина М.: Дело и сервис, 1998. - 304с.

16. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК: учебное пособие /

Г.В. Савицкая. 5-е изд., испр. и доп. - Мн.: Новое знание, 2005.-652с.

17. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. – М.: Дека, 1997. – 304 с.

18. Литвак Б.Г. Разработка управленческого решения. – М.: Дело, 2000. – 392 с.

19. Кононенко П.И. Стратегическое программно-целевое управление производственно-хозяйственной системой. – М.: ИТК“Дашков и К”, 2003. – 270 с.

20. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Пер с нем. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с.

21. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н.Г. Данилочкиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 279 с.

22. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія / М.О. Кизим, В.А. Забродський та ін. – Х.: ВД“ІНЖЕК”, 2003. – 141 с.

23. Олексюк О.С. Моделирование принятия рискованных финансовых решений / Монография. – Київ: Вища школа, 1998. – 330 с.

24. Боронос В.Г. Управління фінансовою санацією підприємств : навчальний посібник / В.Г. Боронос, І.Й. Плікус, І.М. Кобушко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 437 с. – Режим доступу: <http://fin.fem.sumdu.edu.ua/uk/finsanation/>

25. Дем'яненко, М. Я. Фінансовий словник-довідник [Текст] /М. Я. Дем'яненко. – К.: ІАЕУ ААН, 2003. – 613с.

26. Борисов А. Б. Большой экономический словарь [Текст]/ А. Б. Борисов. — М.: Книжный мир, 2001. – 635 с.

27. Ситнік Г. Концепція побудови системи фінансового моніторингу на підприємстві / Г. Ситнік Концепція побудови системи фінансового моніторингу на підприємстві // Економічний аналіз. – 2011. - №9 – С. 297-302.

28. Коротков Е.М. Антикризисное управление. – М.: Инфра - М, 2003. – 432 с.

29. Литвак Б.Г. Разработка управленческого решения. – М.: Дело, 2000. – 392 с..

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

31. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств / М.Я. Коробов – К. : Знання, 2000. – 378 с.

32. Філімоненков О.С. Фінанси підприємства : навч. посібник / О.С. Філімоненков. – К. : Кондор, 2005. – 400 с.

33. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз : навч. посібник / Ю.С. Цал-Цалко – К. : ЦУЛ, 2002. – 359 с.

34. Измайлова К.В. Фінансовий аналіз : навч. посібник / К.В. Измайлова. – К. : МАУП, 2000. – 152 с.

35. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера. – К. : «Ника-Центр», 1998. – 480 с.
36. Пантелеев В.П. Финансовая стійкість комерційного банку : деякі проблеми її регулювання / В.П. Пантелеев, С.П. Халява // Банківська справа. – 1996. - №1. – С.32-39.
37. Плікус І.Й. Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства // Фінанси України. – 2003. – №4. – С. 35-44.

Аннотація. В статті розглянуто сутність поняття моніторинг фінансової стійкості підприємства. Виявлені проблеми, що виникають при оцінці фінансової стійкості підприємств.

Ключові слова: моніторинг, фінансова стійкість, фінансовий стан, моніторинг фінансової стійкості.

Summary. The article deals with the essence of the concept of monitoring the financial stability of the company. The problems that arise when assessing the financial stability of enterprises.

Keywords: monitoring, financial stability, financial status, monitoring of financial stability.

*Рецензент д.е.н., професор УІПА Прохорова В.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*

УДК 658.5

СУТНІСТЬ КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Воскобойник О.М., к.т.н., доцент (ХНУРЕ)

У статті досліджується питання сутності контролінгу та організації контролінгу на підприємстві, що створює забезпечення життєдіяльності підприємства. Визначено функції контролінгу, принципи контролінгу, представлено елементи контролінгу та їх взаємодія.

Ключові слова: контролінг, контроль, система контролінгу, функції та принципи контролінгу, елементи контролінгу.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються практично у всіх сферах життя в останні десятиріччя, значно впливають і на діяльність промислових підприємств. Зараз промислові підприємства України функціонують в жорстких умовах. На сучасному етапі розвитку економіки контролінг виступає як провідна функція менеджменту, будуючи зв'язки між іншими функціями: плануванням, координуванням, контролем, обліком, аналізом. Тому актуальним для підприємств є забезпечення функціонування ефективної системи контролінгу, який дозволяє адаптуватися підприємству до впливу факторів мінливого зовнішнього середовища та розробити стратегію виживання в умовах жорстокої конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєве місце у наукових дослідженнях теоретичних аспектів контролінгу посідають праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, М.С. Пушкар визначає контролінг як систему, що створюється для відстеження ситуацій в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, а тому вона повинна бути побудована з врахуванням індивідуальних особливостей підприємства [1].

У роботі [2] автори визначають контролінг як підсистему управління підприємством та одночасно як концепцію управління підприємством, орієнтовану на

ефективне і довгострокове функціонування в сучасному економічному середовищі.

Інші автори визначають контролінг як принципово нову концепцію інформації і управління, що забезпечує підтримку внутрішнього балансу економіки підприємства шляхом формування інформації про витрати і доходи як основи прийняття ефективних (оптимальних) управлінських рішень [3, 4]. Деякі автори розглядають окремі напрями контролінгу, такі як антикризовий, фінансовий, стратегічний, тактичний, оперативний та інші [4, 9, 10].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналізуючи існуючі погляди щодо сутності контролінгу на підприємстві, можна зробити висновок, що в наукових працях відсутній однозначний підхід до визначення контролінгу, його функцій, елементного складу та інформаційного забезпечення. На сьогоднішній день недостатньо досліджені теоретико-методологічні основи здійснення контролінгу на підприємстві, що обумовлює необхідність подальших досліджень у даному колі питань.

Формування цілей статті.

Враховуючи актуальність та ступінь розробки даної проблематики, метою статті є розкриття сутності контролінгу, визначення його основних елементів, функцій та принципів організації на підприємстві.